

Niniejsza rozprawa poświęcona jest opublikowanej w 1548 roku *Doctrina Christiana en Lengua Española y Mexicana*, przygotowanej przez Dominikanów na potrzeby chrystianizacji Indian Nahua. Jest to jedno z najwcześniejszych źródeł religijnych drukowanych w nahuatl (poprzedzone jedynie krótkim katechizmem z 1546), zdecydowanie bardziej obszerne od innych tekstów religijnych powstałych w podobnym okresie. Dwie cechy wyróżniają tę *Doctrinę* szczególnie. Po pierwsze zawiera ona bardzo szczegółowe wyjaśnienia dotyczące wiary chrześcijańskiej, co pozwoliło prześledzić, jakiej argumentacji i jakiego dyskursu używali misjonarze, aby nawracać Indian. Po drugie – *Doctrina Christiana* jest dwujęzyczna, powstała jako tłumaczenie tekstu hiszpańskiego na nahuatl i oba odpowiadające sobie teksty umieszczone są w niej w dwóch kolumnach. To umożliwiło zbadanie, w jaki sposób autorzy nahuatlańskiej wersji tekstu wybierali, a czasem także i tworzyli słownictwo konieczne do przetłumaczenia terminologii opisującej chrześcijańskie koncepty, jak go używali, w jaki sposób tłumaczenie służyło celom chrystianizacji.

Celem mojej pracy było zbadanie na różnych płaszczyznach złożonego procesu tworzenia tego źródła, przebadanie jego dyskursu, charakterystyki językowej i afiliacji. Rozprawa porusza następujące kwestie:

- W jaki sposób doktryna katolicka została przekazana w *Doctrinie* z 1548 i jak autorzy tego źródła wyjaśnili kluczowe elementy wiary chrześcijańskiej?
- Na jakich źródłach autorzy oparli swoje kazania? (*Doctrina Christiana* powstała przed zwołaniem Soboru Trydenckiego, a więc przed publikacją pierwszego Katechizmu Kościoła Katolickiego. Nie było więc jednego, spójnego opracowania, mogącego służyć za wzór dla tego typu tekstu).
- Jakiego słownictwa użyto, żeby nazwać i opisać pojęcia kluczowe dla wiary chrześcijańskiej? A także, w jaki sposób ta terminologia służyła celom chrystianizacji? Czy autorzy *Doctriny* byli w pełni świadomi pól semantycznych terminów nahuatlańskich, które wykorzystali w odniesieniu do terminologii chrześcijańskiej i czy używali ich celowo, czy też ich intencje odbiegały od tego, w jaki sposób taki tekst mogli rozumieć indiańscy odbiorcy?
- Czy słownictwo użyte w *Doctrinie* było częścią większego projektu językowego, rozwijanego w połowie szesnastego wieku w Meksyku – w jaki sposób funkcjonowało w innych źródłach i czy rozpowszechniło się w innych gatunkach?
- Do jakiego stopnia język *Doctriny* odzwierciedla zmianę językową, wywołaną kulturowym i językowym spotkaniem, do jakiego doszło między Hiszpanami a Indianami Nahua? W jaki sposób charakterystyka językowa tekstu wpisuje się w periodyzację kontaktu językowego, przyjmowaną obecnie w studiach nahuatlańskich?

- Jakie są indiańskie cechy językowe w tym źródle?

- Jakie wnioski na temat autorstwa tego tekstu można wysnuć na podstawie jego charakterystyki językowej? Czy hipotetyczny udział Indian w procesie tworzenia materiałów chrystianizacyjnych można zidentyfikować w języku użytym w tym źródle?

W pracy posługuję się metodologią „Nowej Filologii”, szkoły zapoczątkowanej w badaniach mezoamerykanistycznych przez Jamesa Lockharta. W podejściu tym historyczna krytyka źródła połączona jest z wielopoziomową analizą języka użytego w tym źródle: to jest: analizą słownictwa, struktur składniowych, dyskursu i innych elementów języka. Innowacją jest zastosowanie tej metodologii do źródła religijnego. Metodologia tej pracy uzupełniona jest o elementy wywodzące się z lingwistyki kontaktowej.

Moja uwaga w niniejszej pracy skupia się na kluczowych pojęciach z doktryny chrześcijańskiej, omawianych przez autorów *Doctrina Christiana*. Są to: Bóg, Jezus Chrystus, Święta Maria, dusza, anioły, diabły, niebo, piekło, grzech, sakramenty i gloria. Każdy z tych tematów omawiany jest w osobnym rozdziale. Każdy rozdział rozpoczyna wprowadzenie wyjaśniające podstawowe teologiczne aspekty danego konceptu w doktrynie chrześcijańskiej. Następnie, jeśli do objaśnienia danego chrześcijańskiego wierzenia posłużono się elementem z wierzeń Indian Nahua, podane jest jego znaczenie w tej kulturze. Te działania pozwalają ustalić różnice pomiędzy rzeczywistymi polami semantycznymi nahuatlańskich słów, użytych do celów chrystianizacji, a ich zamierzonym znaczeniem, przypisanym im podczas użycia ich w dyskursie chrześcijańskim.

Omówienie każdego z wymienionych konceptów chrześcijańskich prowadzone jest dwójako. Po pierwsze, opisuję, w jaki sposób zostały one przedstawione w *Doctrina Christiana*. Moim głównym polem zainteresowań jest to, co i w jaki sposób dokładnie autorzy tego źródła zdecydowali się przekazać odbiorcom. Gdy to możliwe, wskazuję z jakiej tradycji lub od jakiego autora (zazwyczaj – z prac jakich Ojców Kościoła) wywodzi się dane przekonanie lub twierdzenie. Zawartość treściową *Doctriny* porównuję z innymi źródłami religijnymi z Meksyku z szesnastego wieku i późniejszymi.

Po drugie, w językowej części każdego rozdziału wymieniam wszystkie terminy, których autorzy *Doctrina Christiana* użyli, aby nazwać i opisać dany koncept. Moja analiza skupia się na tym, w jaki sposób te terminy były utworzone, jakiego rodzaju zjawiskami kontaktu językowego są i jak mogły „rezonować” w obrębie przedhiszpańskich ram pojęciowych. Na materiał porównawczy składają się inne źródła religijne, stworzone w podobnym okresie, co doktryna, oraz późniejsze, a także inne gatunki źródeł. Analiza językowa, kontekstualna i semantyczna wykazuje, w jaki sposób nowe słownictwo było

tworzone, a także jak się zmieniało, które z nowych terminów rozprzestrzeniały się w języku i jak ten proces kształtował się w czasie.

Porównanie zawartości *Doctriny* z zawartością katechizmów franciszkańskich stworzonych w podobnym czasie (*Doctrina breve* Alonso de Moliny i *Doctrina Christiana* Pedra de Gante) wykazało, że podejście Dominikanów do chrystianizacji zdecydowanie wyróżniało przygotowany przez nich katechizm na tle innych. Przykładali oni dużo większą wagę do dokładnego wyjaśnienia wszystkich niuansów wiary chrześcijańskiej. Dodatkowo, analiza dyskursu *Doctriny* wykazała, że jej autorzy byli doskonale świadomi, które elementy wiary chrześcijańskiej mogły zostać mylnie zrozumiane przez Indian Nahua. Ich wyjaśnienia były specjalnie dostosowywane do tego, by uniknąć możliwych nieporozumień. Wbrew powszechnej opinii, materiały ewangelizacyjne tworzone w Hiszpanii nie mogły służyć Dominikanom za wzór do chrystianizacji Indian Nahua. W swoich tłumaczeniach opierali się za to silnie na dziełach św. Augustyna i św. Tomasza.

Na korpus terminologii chrześcijańskiej w nahuatl w *Doctrinie* składa się wiele przykładów zmian znaczeniowych, zapożyczeń, kalk językowych, jak również, sporadycznie, neologizmów. Obecność hiszpańskiego „oryginału” obok nahuatlańskiego tekstu pozwoliła zbadać, w jaki sposób autorzy tłumaczenia używali leksyki i gramatyki w celu sporządzenia jak najwierniejszego tłumaczenia. W mojej pracy wykazuję, że autorzy *Doctrina christiana* w bardzo wysokim stopniu znali pola semantyczne powiązane z nahuatlańską terminologią i ich kulturowe konotacje, której używali w swoim katechizmie. Byli więc w stanie świadomie ich używać do lepszego tłumaczenia podstaw wiary chrześcijańskiej, celowo wzbogacając kontekstualne znaczenie poszczególnych terminów. Natomiast w sytuacji, w której autorzy zdawali sobie sprawę, że dany termin może być rozumiany niezgodnie z ich intencjami, opatrywali go dodatkowymi wyjaśnieniami, tłumaczącymi różnice pomiędzy nahuatlańską a chrześcijańską wizją świata.

Pracę kończy rozdział, będący ogólną charakterystyką językową *Doctrina Christiana*. Opisuje on zarówno to, do jakiego stopnia język hiszpański wpłynął na nahuatl używany w tym źródle, oraz to, co w tekście nahuatlańskim może być uznane za cechę rdzenną, niezmienną przez kontakt językowy.

Analiza języka *Doctriny* pozwoliła wykazać, w jaki sposób potrzeby dokładnego (niemalże słowo-po-słowie) tłumaczenia tekstu z hiszpańskiego wymusiły na jego autorach konieczność eksperymentowania ze składnią nahuatl i wprowadzania językowych innowacji. Pojawienie się tych zmian językowych w *Doctrinie* wyprzedza ich najwcześniejsze atestacje w źródłach świeckich o około dwadzieścia lat. Tekst *Doctriny* zawiera też najwcześniejsze znane

użycie czasownika *piya* w znaczeniu „mieć” (zamiast przedkontaktowego „strzec, pilnować”), które w tekstach świeckich zaczęło się sporadycznie pojawiać po raz pierwszy około 1570.

Badania przeprowadzone na potrzeby tej pracy wykazały, że przyjmowana powszechnie w badaniach nad nahuatl periodyzacja zjawisk kontaktu (zaproponowana przez Jamesa Lockharta i Frances Karttunen), stworzona na podstawie źródeł świeckich, nie odpowiada temu, kiedy pojawiają się one w źródłach religijnych. Mimo że *Doctrina Christiana* powstała na bardzo wczesnym etapie kontaktu językowego i kulturowego, konieczność wyjątkowo dokładnego tłumaczenia (z obawy, że mniej dokładne mogłoby prowadzić do herezji), wymusiło wprowadzenie do języka wielu innowacji.

Obok tych innowacji, zarówno w leksyce, jak i składni użytej w tekście *Doctriny* znalazłam wiele cech indiańskich, niezmienionych w żaden sposób przez kontakt językowy i kulturowy. Autorzy tekstu znakomicie znali przedhiszpański nahuatl i używali go bardzo świadomie, co sugeruje aktywny udział indiańskich pomocników — czy nawet współautorów — w tworzeniu tego tekstu. Współpraca Indian przy tworzeniu tekstów eklezjastycznych w Nowej Hiszpanii jest od dawna zakładana przez badaczy, jednak nie została jednoznacznie udowodniona. Analiza cech językowych tekstu *Doctrina Christiana* dostarczyła nowych argumentów na poparcie tej tezy.